

Gabrielius Edvinas KLIMENKA

Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva

Ikonografinė ksenotradicija katalikybėje: ikonos rašomos ar tapomos?

SANTRAUKA. Katalikiškose ikonografijos mėgėjų ir praktikų grupėse esama teiginio, kad ikonos yra ne tapomos, bet rašomos. Tokio pobūdžio tikėjimas gimdo keistas teologines inspiracijas, kurios pristatomos kaip Rytų Bažnyčios teologija, tačiau iš tiesų yra netinkamai suprasta tradicija arba naujadaras, neturintis atgarsio Rytų Bažnyčios kontekste. Į kokią nors religinę sistemą įtraukti kitos sistemos elementai, nebūdami šios tradicijos dalimi, gana greitai įgauna keistų pavidalų, kuriuos, išsamiai jų neištyrus, tiražuoja naujųjų religinių elementų puoselėtojai. Tyrimas parodė, kad Rytų Bažnyčios mokyme nesama požiūrio, jog ikonų kūrimas siejamas su rašymu, toks manymas būdingas tik katalikams, besidomintiems ikonografiją lydinčiu dvasingumu. Labiausiai tikėtina, kad toks požiūris atsirado dėl rusų kalboje vartojamos sąvokos *нucamb*, nusakančios tiek tapymą, tiek rašymą, pažodinio vertimo.

RAKTAŽODŽIAI: ikonografija, vertimo klaida, ikonos yra rašomos, vertimų klaidos teologijoje, ksenotradicija.

Įvadas

Ikonos žavi tūkstančius katalikų. Nepaisant to, kad jos yra Rytų Bažnyčios¹ vaizduojamojo liturginio meno dalis, ikonos atranda savo vietą ir katalikiškose apeigose bei bažnyčiose. Dalis katalikų siekia išmokti kurti ikonas, tad steigiami ikonografijos būreliai bei mokyklos. Su Lietuvos katalikais kalbant apie ikonų kūrimo procesą paprastai teigiama, kad ikonos ne tapomos, o rašomos – esą taip ikonų kūrimo procesą supranta Rytų Bažnyčios atstovai. Taip mokoma ir katalikiškuose ikonografijos būreliuose. Šis paradoksalus teiginys, kad paveikslas gali būti rašomas, iš pradžių skamba keistai, tačiau išgirsti teologiniai teiginiai ikonų tapytojus paprastai įtikina – tai akivaizdu iš

¹ Terminas *Rytų Bažnyčia* šiame tekste žymi Rytų krikščionių (Staciatikių Bažnyčių) tradiciją.

straipsnyje pateikiamų interviu ištraukų. Skaitant Rytų Bažnyčios tekstus apie ikonų kūrimą, teiginys, kad ikonos būtų rašomos, neaptinkamas, tad kyla natūralių klausimų: kiek toks teiginys yra pagrįstas? Ar tikrai taip ikonografiją supranta Rytų Bažnyčios? Gal tai labiau katalikiška samprata nei Stačiatikių Bažnyčios mokymo dalis? Į šiuos klausimus straipsnyje bus ieškoma atsakymų.

Tyrimo metu buvo apžvelgta kelios dešimtys interviu lietuvių kalba. Šiame straipsnyje cituojami ir kaip atspirties taškas naudojami socialinėse medijose aptikti straipsniai, interviu, kuriuose esama teiginių, kad ikonos yra rašomos. Beveik visuose cituojamuose interviu buvo kalbinti katalikiškų ikonografijos grupelių atstovai (su mažomis išimtimis pasisakydavo kitokios krypties specialistai), tad galima daryti prielaidą, kad tokios nuomonės laikosi didelė dalis tokių grupelių narių. Kiti straipsniai neatitiko pasirinktos temos, nes juose nekalbėta apie ikonų kūrimo procesus. Tyrimas neabejotinai atspindi dalies ikonografijos mėgėjų bei jiems prijaučiančių asmenų požiūrį į ikonų kūrimo procesą kaip rašymą, nes interviu savo mintimis dalijasi grupelių vadovai, o jie paprastai geriausiai išreiškia teologinę mintį, vyraujančią jų vadovaujamos grupės.

Bandant atsakyti į klausimą, ar ikonų kūrimo proceso vadinimas rašymu yra būdingas Rytų Bažnyčios dvasingumui, buvo pasitelkti moksliniai straipsniai rusų kalba (kaip labiausiai tikėtini Lietuvos katalikiškoms ikonografijos grupelėms įtaką darantys šaltiniai) bei kita teologinė stačiatikių literatūra. Čia susidurta su problema: gana greitai tapo akivaizdu, kad ikonų tapymo procesas nėra išskiriamas iš kitų tapybos būdų (čia kalbama apie atlikimo techniką), tad tyrime iškeltas klausimas nei mokslinėje, nei kitokio pobūdžio dvasinėje stačiatikių literatūroje net nėra svarstomas. Tai leido daryti prielaidą, kad Lietuvos katalikai susiduria su ksenotradicijos apraiškomis. Tiesa, populiariojoje literatūroje buvo aptikta svarstymų, ar ikonos tapomos, ar piešiamos, tačiau toks klausimo pobūdis neatitinka tyrime iškeldo klausimo. Siekiant atskleisti kalbinius niansus, davusius pretekstą sukurti ikonų rašymo terminą, naudotasi kalbininkų įžvalgomis moksliniuose bei mokslo populiarinimo straipsniuose.

Anglakalbiuose šaltiniuose šia tema taip pat diskutuojama, tačiau net ir tuo atveju, jei išvados daromos identiškos kaip ir šiame straipsnyje, ne visos jos atitinka lietuvišką kontekstą, žvelgiant tiek per istorinę tiek per kultūrinę prizmę. Tokios diskusijos vyksta labiau tarp pačių Rytų Bažnyčios atstovų, o ne katalikiškose grupėse². Galima teigti, kad ikonų rašymo terminas Lietuvoje atsirado tik pasibaigus sovietmečiui (ankstesnių ikonų rašymą mininčių šaltinių nebuvo rasta). Anglakalbėse šalyse aptariamas reiškinys yra senesnis, tačiau tikėtina, kad Lietuvoje ikonų rašymo sąvoka pradėta vartoti dėl tiesioginio vertinio ir glaudaus santykio su Rusijos Stačiatikių Bažnyčia nei dėl iš Vakarų atkeliavusių Rytų Bažnyčios mokymo elementų, nors, žinoma, tokios įtakos atmesti taip pat negalima. Patys Rytų Bažnyčios atstovai pastebi netikslų

² P vz., Mary Lowell, „Is „Write“ Wrong?: A Discussion of Iconology Lingo“, *Orthodox Arts Journal*, paskelbta 2013 m. gruodžio 26 d., <https://orthodoxartsjournal.org/is-write-wrong-a-discussion-of-iconology-lingo-2/>.

vertimą iš rusų kalbos. Vis dėlto tyrime į užsienio patirtis neatsižvelgiama, aptariamas vien lietuviškas šios problemos kontekstas.

Tyrimo objektas: teiginys „ikonos yra rašomos“.

Tyrimo tikslas: nustatyti, ar katalikiškoje aplinkoje pasitaikantis teiginys „ikonos yra rašomos“ yra teisingas.

Tyrimo uždaviniai: 1) nustatyti, ar teiginys „ikonos yra rašomos“ yra paplitęs katalikiškoje pasaulėžiūroje; 2) išanalizuoti problemas, kylančias dėl straipsnyje aptariamos ikonų rašymo ksenotradicijos atsiradimo; 3) išsiaiškinti, kodėl sąvoka „ikonos yra rašomos“ atsirado Lietuvos katalikų kalbėsenoje.

Tyrimo metodas: katalikiško diskurso analizė.

Pirminės pastabos dėl terminų *ikona* ir *ikonografija* vartosenos

Abu straipsnyje vartojami terminai – *ikona* ir *ikonografija* – turi labai plačias apibrėžtis, bet straipsnyje jie vartojami viena konkrečia reikšme, todėl verta šiuos terminus apibrėžti, kad būtų aišku, jog kalbama būtent apie Rytų Bažnyčiai būdingą vaizduojamojo meno rūšį, o patys terminai neturi kitokios konotacijos, su kuria susiduriama kalbant kitomis temomis arba kitose mokslo kryptyse.

Ikona. Tyrimo kontekste ikona – tai religinės tematikos paveikslas Rytų krikščionybės dailėje, kuriamas laikantis tradicinės ikonografijos ir technologijos principų³. Tai paveikslas, kuris naudojamas kaip garbinimo objektas ir yra tapomas ant sauso medžio lentos, pagal tradicinius ikonografijos kanonus⁴. Aptariant šį terminą taip pat svarbu žinoti, kaip ikonos apibrėžiamos rusakalbėje literatūroje: „Ikona – tai atvaizdas, tapybos kūrinys, kuriame simboliškai ir pagal specialius kanonus vaizduojamos religinės scenos, skirtos maldoms ir apeigoms, atliekamoms jos akivaizdoje“⁵.

Ikonografija. Tyrimo kontekste tai „iš anksto nustatytos personažų, siužetų, simbolių, emblemų, atributų vaizdavimo dailės kūrinys taisyklės“⁶, kitaip – ikonų tapyba. Tai meninės veiklos rūšis arba procesas, kai dailininkas dažais ir kitomis tapybos medžiagomis sukuria ikoną⁷. *Dailės žodyne* išskiriamos keturios pagrindinės žodžio

³ *Dailės žodynas* (Vilnius: Vilniaus dailės akademija, 1999), 160.

⁴ Aleksandaras Indriulaitis ir Vitalijus Mockus, „Ikona“, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, žiūrėta 2023 m. rugsėjo 4 d., <https://www.vle.lt/straipsnis/ikona/>.

⁵ „Ikona – образ, живописное произведение, символически и в со ответствии с особыми канонами изображавшее религиозные ск жеты для совершения перед ним молитв и обрядов.“ Леонид Беловинский, *Иллюстрированный энциклопедический историко-бытовой словарь русского народа. XVIII – начало XX в.* (Москва: Эксмо, 2007), 235.

⁶ Ramutė Rachlevičiūtė, „Ikonografija“, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, žiūrėta 2023 m. rugsėjo 4 d. <https://www.vle.lt/straipsnis/ikonografija/>.

⁷ Виктор Филатов, *Краткий иконописный иллюстрированный словарь* (Москва: Просвещение, 1996), 72.

ikonografija reikšmės, tačiau tyrimui aktuali tik antroji: „temų, siužetų, simbolių, emblemų, atributų, alegorijų ir personifikacijų vaizdavimo tradicija“⁸.

Visos kitos šio žodžio reikšmės (ikonos kaip mados žvaigždės ar kompiuterio programėlės atvaizdavimo paveikslėlio) šiame tyrime nenagrinėjamos, taip pat nekalbama apie ikonografijos terminą kaip apie dailėtyros metodą ar mokslą, tiriantį ikonas.

Sąvokos *ikonų rašymas* kontekstas ir problema

Kalbant apie paveikslo kūrimą, sąvoka *rašymas* skamba keistai. Vis dėlto jei koks nors pašalaitis katalikui ikonų kūrėjui pasakytų, kad ikona yra tapoma, jis tikriausiai būtų pataisytas: „klaidingai sakoma, kad ikona yra „tapoma“ <...> Būtų teisingiau vieningai sakyti, kad ikona yra užrašoma ant atitinkamai paruoštos lentos.“⁹ Tokio tipo pavyzdžių gausu krikščioniškoje žiniasklaidoje, pvz., ikonų tapytojas Raimondas Navakauskas lygiai tą patį pakartoja savo internetiniame puslapyje: „Ikonos ne tapomos, o rašomos pagal kanonus“¹⁰. Tą patį teigia ir Vladimiras Petrovas: „Tikri ikonografai viską pradeda su malda ir „rašydami“ ikonas (ikonos ne piešiamos ar tapomos, o rašomos) <...>“¹¹. Tą patį pakartoja pranciškonas Carlo Bertagninis: „Ikonų tapyba – tai savotiškas tapymas žodžiu. Ikonos tapytojas yra ne tiek dailininkas, kiek teologas, o per paveikslus perduoda Evangeliją. Iš čia yra kilusi tokia sąvoka kaip ikonos rašymas.“¹² Šv. Jono kontempliatyvosios seserys, kalbėdamos apie ikonų siuvinėjimą, taiko tą patį rašymo terminą: „Kaip ir rašoma ikona, siuvinėjama ikona semia įkvėpimo iš tos pačios versmės <...> Siuvinėjama ikona puoselėja norą gaivinti senąją Rytų krikščionių tradiciją, pagal kurią ikonos buvo ne tik rašomos ant medžio lentos, bet, kaip Veronikos drobulė, siuvinėjimu įamžinamos drobėje.“¹³ Verta pažymėti, kad nors Lietuvoje tokia Stačiatikių Bažnyčios tradicija mažai kam žinoma, tačiau būta ikonų,

⁸ Kitos trys tyrimui neaktualios reikšmės yra šios: „1. Antikos portretų atpažinimo ir aprašymo mokslas, pradėjęs formuotis XVI a. kaip archeologijos atšaka. <...> 3. Dailėtyros metodas, kuriuo remiantis tyrinėjamos dailės kūrinių personažų bei siužetų vaizdavimo taisyklės: aprašomi ir sisteminiami būdingi atributai, spalvos, pozos, komponavimo schemas, kintami ir pastovūs vaizdavimo kanonų elementai, nustatomos alegorijos ir simboliai. <...> 4. Tam tikros temos, asmens, vietovės vaizdinės dokumentacijos (paveikslų, piešinių, raizinių, brėžinių, nuotraukų ir kt.) visuma. *Dailės žodynas*, 161.

⁹ „Kaip gimsta ikona“, *Gyventi su džiaugsmu*, paskelbta 2014 m. vasario 26 d. <https://rupsys.wordpress.com/2014/02/26/kaip-gimsta-ikona/>.

¹⁰ *Raimondas Navakauskas*, žiūrėta 2022 m. spalio 30 d., <http://navakauskas.com>.

¹¹ Vladimiras Petrovas, „Fra Andželiko „Mergelės Marijos karūnavimas“, *Magnificat.lt*, paskelbta 2010 m. rugpjūčio 1 d., <https://www.magnificat.lt/fra-andzeliko-mergeles-marijos-karunavimas/>.

¹² Teresa Vorobej, „Langas į Dievo pasaulį. Ikonoterapija pranciškonų vienuolyne – nuolankumo pamoka“, *L24.lt*, paskelbta 2018 m. sausio 1 d., <http://l24.lt/religija/item/224579-langas-i-dievo-pasaui-ikonoterapija-pranciskonu-vienulyne-nuolankumo-pamoka>.

¹³ „Darbas vienuoliškajame gyvenime“, *Šv. Jono kontempliatyvosios seserys*, žiūrėta 2022 m. lapkričio 4 d., <https://www.sv-jono-seserys.org/musu-rankdarbiai#darbas>.

siuvinėtų siūlais¹⁴ arba biseriu¹⁵. Kartais linkstama ir į psichologinio pobūdžio teologinius pasvarstymus, teigiant: „Jei ikonografija būtų tik įprastas rašymas, tai niekur žmogaus nevėstų ir neužaugintų.“¹⁶ Tokio pobūdžio interviu ar ikonografijos pristatymų gausu internetiniuose dienraščiuose, panašūs teiginiai išsakomi diskusijų forumuose, tačiau tai nėra moksliniai tekstai ar teologijos traktatai, taigi juos galima laikyti tik asmeniniais svarstymais arba mėgėjų-specialistų mokymu ikonografijos grupelėse.

Tikėtina, kad pateikta samprata būdinga tik tarp Lietuvos ikonų tapytojų, tačiau teiginio, kad ikonos yra rašomos, mokslinėje kalboje nerastume – čia apie ikonų kūrimą paprastai kalbama kaip apie tapyimą, pvz., Beata Elwich-Lankelis moksliniame straipsnyje *Ikona muziejaus erdvėje*, nagrinėdama ikonas kaip *sacrum* fenomeną, kalba apie jų buvimą sakramentalijomis, pašventinimo ypatumus, metafizines problemas, kanono reikalavimus, kartotę, šviesos ir spalvų svarbą¹⁷, tačiau niekur nemini ikonų rašymo, kuris šiame kontekste būtų svarbus elementas. Kitas pavyzdys galėtų būti Marijos Griniuk straipsnis *XIX a. Podolės (Ukraina) regiono ikonų fenomenas ir jų kolekcijos Lietuvoje*, kuriame minima, kad „pirmuoju ikonų tapytoju laikomas evangelistas Lukas, nutapęs keletą Dievo motinos paveikslų, todėl jis yra menininkų globėjas“, tačiau nepaisant sąsajų su evangelistu Luku, juo labiau, kad ten pat minima, jog „ikoną kuria Dievas, o žmogus tėra menkas instrumentas jo rankose“¹⁸, t. y. daroma analogija su hagiografų užrašytais Šventojo Rašto tekstais, visiškai nekalbama apie ikonų rašymą – jos yra tapomos. Ikonų rašymo nemini ir kiti moksliniai šaltiniai, nors tyrimo metu tokių buvo ieškota. Vienintelis aptiktas mokslinis šaltinis, minintis ikonų rašymą, buvo Rūtos Prakatės ir Mildos Paulikaitės straipsnis *Vaizdo ontologiniai būviai. Ikona kaip tikrovės steigimas*, kuriame teigiama: „Nors pagal tradiciją yra sakoma, kad ikonos rašomos (ikonografija), šiame darbe, <...> pasirinkta ikonos kaip nutapyto vaizdo samprata, atsiribojama nuo rašymo ir tapybos skirtingos raiškos problematikos, nes didžiausias dėmesys skiriamas pačiam ypatingam ikonos buvimo būdui“¹⁹. Vis dėlto svarbu pažymėti, kad tai minima išnašose, o pačiame mokslinio darbo tekste apie ikonų rašymą nekalbama. Visais kitais atvejais, išanalizavus surinktą

¹⁴ Ольга Некрасова-Каратеева, „Шитые иконы В. Б. Казариной: подвиг веры и труда“, *Вестник Санкт-Петербургского университета. Искусствоведение* 3 (10) (2020), 519–531, doi:10.21638/spbu15.2020.309.

¹⁵ Ольга Яковук, „Образ святого Благоверного Великого князя Александра Невского (вышивка бисером по холсту) из собрания Нижегородского государственного историко-архитектурного музея-заповедника“, *Культурологический журнал* 4 (42) (2020), 6, doi:10.34685/HI.2020.13.59.001.

¹⁶ Sigita Razmutė, „Ikonos – galimybė giliau pažinti Dievą“, *Pajurio naujienos*, paskelbta 2020 m. rugpjūčio 14 d., <https://www.pajurionaujienos.com/?sid=20421&act=exp>.

¹⁷ Beata Elwich-Lankelis, „Ikona muziejaus erdvėje“, *Acta Academiae Artium Vilnensis* 69 (2013), 204–208.

¹⁸ Marija Griniuk, „XIX a. Podolės (Ukraina) regiono ikonų fenomenas ir jų kolekcijos Lietuvoje“, *Liaudies kultūra* 1 (2015), 55.

¹⁹ Rūta Prakatė ir Milda Paulikaitė, „Vaizdo ontologiniai būviai. Ikona kaip tikrovės steigimas“, *Soter* 61 (89) (2017), 38.

medžiagą, padaryta išvada, kad mokslininkai ikonų kūrimo procesą įprastai apibūdina terminu *tapymas*.

Toliau aptariama, ar terminas „ikonų rašymas“ turi pagrindą Rytų ikonografinėje tradicijoje, ar vis dėlto tai tarp Lietuvos katalikų atsiradusi ksenotradicija.

Ksenotradicija, įsiveržusi į katalikų teologiją

Rytų Bažnyčioje ikonografija yra ilgas ir teologiškai pagrįstas procesas²⁰, todėl ikona yra sudėtinga simbolių ir ženklų sistema, turinti teologinį bei liturginį kontekstą, tad visos jos dalys, net ir rėmelis, atkleidžia kokias nors teologines tiesas²¹. Ikonos nėra vertinamos tik kaip paprasti šventųjų atvaizdai ar Šventojo Rašto iliustracijos, tai – sakralūs objektai, savotiški tarpininkai tarp Dangaus ir žemės, dieviško veikimo priemonė ir maldos išraiška²². Ikona – tai simbolinis šventojo ar šventosios istorijos įvykio atvaizdas²³, jų vaidmuo yra panašus į liturgijos uždavinį. Manoma, kad ikonos skirtos apreikšti dieviškąją tikrovę žemėje, tad jų tapymas pabrėžtinai laikytas šventu amatu, kuriam derėjo pasirengti maldomis ir pasninkais²⁴. Nepaisant to, „ikonos – ne tik kulto objektai, bet ir dailės kūriniai“²⁵, atsiradę bizantinės krikščionybės laikais ir tik vėliau

²⁰ Gana išsamus ikonų kūrimo sudėtingumą demonstruojantis aprašas: „Ikonų tapybos technika yra sudėtinga ir savita. Ją sudaro visas kompleksas būtinų priemonių. Pagrindinės, būdingos šiam menui, išplaukia iš jo turinio. Pirmiausia, ikona yra plokštuminis atvaizdas, ir visa jos kompozicija griežtai paklūsta lentos plokštumai. Antra, tapybos priemonės – linija ir dažai – tiesiogiai dalyvauja kuriant atvaizdą. Linija gali būti minkšta, kampuota, banguota ir grafiškai plona, kartais – monumentaliai sodri. Ji ypatingą reikšmę įgyja figūrų kontūruose ir atskirose plokštumose. Tapybos teptuku procesą galima prilyginti vienai ant kitos spalvinių plokštumų uždėjimui. Trečia, ikonų tapyboje nuo seno naudojama kiaušininė tempera. Ji yra patvari laiko tėkmei, dažams suteikia sodrumo, o spalvoms – lengvumo ir skaidrumo. Be to, dėl savo savybių tempera leidžia išlaikyti atvaizdo plokštumą – būtina sąlyga ikonų tapyboje – ir išsaugo linijos išraiškumą. Ikonos tapymui nustatytas ir temperos naudojimo būdas – linija aprėžtos plokštumos yra nuspalvinamos tam tikrų atspalvių dažais kuo lygesniais sluoksniais. Ikonų tapyba susideda iš kelių etapų, kurių atlikimo seka paklūsta ikonoms atvaizdo kūrimo tvarkai. Atskiri ikonoms elementai tapomi vienas paskui kitą visada ta pačia nustatyta tapyimo seka, kuri perduodama iš kartos į kartą beveik nepakito ir yra naudojama iki šių dienų.“ Dalia Panavaitė, „Lukiškių Dievo Motinos ikonos technologiniai tyrimai“, *Acta Academiae Artium Vilnensis* 69 (2013), 99. Ikonografijos tradicijoje taip pat svarbi simbolika: „Tapytojas, kuriantis ikoną, panašus į Dievą – Kūrėją (analogas – septynios pasaulio sukūrimo dienos Senajame Testamente). Pirmiausia atsiranda šviesa (fonas ikonų tapyboje), paskui – žemė ir vanduo, augalai, gyvūnai, pastatai, drabužiai ir t. t. Vėliausiai – vaizduojamojo veidas. Tapyimo pabaigoje ikona padengiama alyva, o tai traktuojama kaip atitiktumo ritualo, kai ištepama aliejumi. Medžiagos reprezentuoja augalų (medis arba drobė), mineralų (dažų pigmentai) ir gyvūnų (žuvų ar gyvūnų kilmės klijai) pasaulį. Sukurti ikoną padeda vanduo, žemė, oras“. Marija Griniuk ir Rūta Janonienė, „Ukrainos Podolės regiono XIX a. ikonų techniniai ir ikonografiniai ypatumai“, *Soter* 53 (81) (2015), 71.

²¹ Олег Тарасов, „Сакральные мотивы в экспозиции икон“, *Вестник культурологии* 2 (2005), 120.

²² Dalia Tarandaitė, „Baltijos šalių sentikių kultūra: ikonos, knygos, bažnytinio giedojimo tradicija“, *Lietuvos dailės muziejaus metraštis* 9 (2007), 210–212.

²³ Филатов, *Краткий иконописный иллюстрированный словарь*, 72.

²⁴ Romualdas Dulskis, „Hesyachazmo idėjos šv. Andrejaus Rubliovo kūryboje“, *Logos* 49 (2016), 140.

²⁵ Tarandaitė, „Baltijos šalių sentikių kultūra“, 212.

patekę į katalikišką terpę. Ikonos katalikų bažnyčiose yra tam tikra ksenotradicija, t. y. kitos pasaulėžiūrinės sistemos elementas, įsiterpęs į naują, jai nebūdingą terpę. Nesant objektyvaus tradicinio mokymo ar tiesioginio jo perdavimo, religinė ksenotradicija, patekusi į jai nebūdingą terpę, netrunka būti apipinta keistomis interpretacijomis bei teologinėmis inspiracijomis²⁶. Tikėtina, kad būtent taip nutiko vertinant ikonų kūrimo būdą: katalikams ne iki galo pažini ikonų kūrimo tradicija galėjo atrodyti gana mistiškai ar perdėtai dvasingai, dėl to atsirado savitų teologinių interpretacijų, nebūdingų Rytų Bažnyčios ikonografijos tradicijai.

Tyrimo metu pastebėta, kad mokslininkai (menotyrininkai, kalbantys apie ikonografiją) sugeba išvengti realybės neatitinkančių interpretacijų, nes dirba su pirmine medžiaga (paveikslais, Rytų Bažnyčios teologiniais bei moksliniais šaltiniais), tačiau to negalima pasakyti apie ikonografijos gerbėjų grupes. Dauguma tokių grupių yra mėgėjiškos, jose žinios perduodamos iš lūpų į lūpas, nesiekiant jų pagrįsti Rytų Bažnyčios teologine mintimi ar juo labiau moksliniais šaltiniais. Taigi tokiose grupėse sklaidžiamas mokymas apie ikonų rašymą yra nepatikimas.

Rytų Bažnyčioje tradicinės ikonos tapyba vyksta per kanono pažinimą. Kanonas sudaro viso proceso esmę, tad „galima kalbėti apie mokiniui laipsniškai perduodamą ne vien tapymo techniką, bet ir „ikonografinį pasaulio matymą“, kuris būtinai suponuoja „dvasinę regą“ vadovaujant meistrui“²⁷. Ikonografijos menininkai katalikai taip pat semiasi žinių iš mokytojų, tačiau jų mokytojai irgi yra katalikai, savas žinias gavę iš kitų katalikų. Taip labai lengva nuklysti nuo pirminės idėjos, nes kai apie kitos Bažnyčios mokymą sužinoma iš asmenų, kurie niekada tai Bažnyčiai nepriklausė, susiduriama su perinterpretavimo fenomenu, bet ne su pirminiu mokymu. R. Dulskio teigimu, „Mistinė koncepcija visada užėmė svarbią vietą ikonų tapyboje“²⁸, todėl svarbu, kad tradicija būtų perimama iš tų, kurie joje gyvena ir ją pažįsta iš vidaus. Mistinės patirtys ar pasaulėvoka gali būti perduodama tik gyvu mokymu, nenutrūkstama tradicija bei buvimu, ir tik tuomet, jei asmuo inicijuotas į mąstymo paradigmą. Priešingu atveju pažįstami tik paviršiniai elementai, o didelė dalis mokymo lieka už pažinimo bei supratimo ribų.

Priimant tokią mistiškai atrodančią teologiją, dėl informacijos trūkumo norisi ją papildyti savomis įžvalgomis. Tokie papildymai gali lengvai iškreipti pirminį mokymą ir dėl to susikurti nauja teologinė mokykla, vis labiau nutolstanti nuo pirminės idėjos. Šiuo atveju ikonų kūrimo procesas, išlaikydamas dalį originalių elementų, pačią

²⁶ Ksenotradicijos patekimo į jai nebūdingą terpę fenomenas plačiau nagrinėtas šiame straipsnyje: Gabrielius Edvinas Klimenka, „Vakarų krikščionių požiūris į Rytų kovos menus: negatyvaus požiūrio problematika“, *Soter* 79 (107) (2021), 5–19, doi:10.7220/2335-8785.79(107).1.

²⁷ „Можно говорить о постепенной передаче ученику не только технического умения, но и „иконного видения мира“, которое обязательно подразумевает „духовное созерцание“ под руководством мастера“. Григорий Поташенко, „Вильнюсская школа старообрядческой иконописи: Иван Михайлов и его ученики“, *Slavistika Vilnensis* 62 (2017), 330, doi:10.15388/SlavViln.2017.62.11689.

²⁸ Dulskis, „Hesychezmo idėjos“, 138.

ikonografiją paverčia kažkuo, kuo ji nėra. Nagrinėjant aptariamą temą dera nepamiršti, kad „ikonografija vaizduojamame mene – tai tiksliai apibrėžta personažų arba siužetinių scenų vaizdavimo sistema. Ikonografinis kanonas – ikonų tapymo visuma“²⁹, o visa kita yra pridėtiniai dalykai, kurie nebūtini arba neegzistuoja pirminėje tradicijoje.

Taigi asmuo, išnagrinėjęs svetimos tikybos sistemos šaltinius, siekdamas sukurti analogišką tradiciją savo religinėje terpėje paprastai sukuria visiškai naują darinį, kuris jau nebėra ta pati rekonstruojama tradicija. Tai tebus naujadaras, tik išoriškai panašus į tai, ką siekiama atkurti. Galima teigti, kad būtent tai ir vyksta mokant rašyti ikonas: esama kanono pažinimo, praktikos perdavimo, tačiau atsiranda keistų interpretacijų, kurių originalioje ksenotradicijoje nėra.

Писать картину: tapymas ar rašymas

Kaip jau minėta, katalikiškoje aplinkoje, siekiant nusakyti ikonos kūrimo procesą, paprastai vartojamas žodis *rašymas*. Šiuo žodžiu siekiama atskirti ikonų tapymą nuo kitos religinės dailėkūros ir pabrėžti, kad ikonoje esą galima *perskaityti* Šventojo Rašto tekstus. Taip sukuriamas įsitikinimas, kad ikona ne tapoma, o rašoma. Čia verta pacituoti dar vieną katalikišką ištarą. Paštuvos basųjų karmeličių vienuolyno internetiniame tinklalapyje rašoma: „Kristaus Visavaldžio, Pašvęstųjų Valdovo, ikona, nutapyta Pašvęstojo gyvenimo metų proga. Ją nutapė, arba „parašė“ (graikų k. *eikon graphos* – ikonografija – reiškia ikonų „rašymą“), sesuo karmelitė Nijolė Marija Marcinkevičiūtė.“³⁰ Čia minima žodžio *ikonografija* etimologija, kuri, rodos, patvirtina hipotezę, kad ikonos yra rašomos. Tokiu termino *ikonografija* aiškinimu kartais remiamasi katalikiškoje aplinkoje, tad jį bei jo vartoseną dera panagrinėti plačiau.

Žodis *ikonografija* tikrai kilęs iš dviejų graikiškų žodžių – εικόν (liet. atvaizdas) bei γράφειν (liet. rašyti). Tačiau γράφειν gali būti verčiamas ir kitaip, pvz., atvaizduoti, nupiešti, nutapyti. Tokios žodžio reikšmės kartais paminimos ir tekstuose apie ikonų rašymą, pvz., „graikų kalboje žodis *grafeo* gali būti verčiamas kaip tapyti, rašyti, piešti. Todėl didelės klaidos nebus, jei kalbėdami apie ikonas pavartosime kitą veiksmažodį nei „rašyti“³¹. Tačiau net ir šiuo atveju linkstama prie rašymo, nes mūsų sąmonė visuomet siekia selektyviai pritaikyti duomenis prie išankstinės nuostatos: netinkančius ignoruoja arba randa paaiškinimą, kuris tiktų prie pirminio nusistatymo³². Vis dėlto

²⁹ Griniuk, „XIX a. Podolės regiono ikonų fenomenas“, 57.

³⁰ „Pašvęstojo gyvenimo ikonos viešnagė Paštuvoje“, *Paštuvos Basųjų karmeličių vienuolynas*, žiūrėta 2023 m. spalio 4 d., <http://www.karmelites.lt/aktualijos/46-pasvestojo-gyvenimo-ikonos-viesnag-pastuvoje>.

³¹ Aušra Čebatoriūtė, „Ikona – žmogaus troškimo matyti Dievą išraiška“, *Bernardinai.lt*, paskelbta 2020 m. liepos 29 d., <http://www.bernardinai.lt/ikona-zmogaus-troskimo-matyti-dieva-israiska/>.

³² Дэвид Роберт Граймс, *Неразумная обезьяна. Почему мы верим в дезинформацию, теорию заговоров и пропаганду* (Москва: АСТ, 2022), 26.

žodžio reikšmė yra svarbi, nes neteisinga jo vartoseną kuria neteisingą teologinę sampratą.

Rusų kalbos žodis *писать*, greta reikšmės *rašyti*, priklausomai nuo konteksto gali būti verčiamas ir kitaip. Lietuvos katalikams, besidomintiems ikonografija, didesnę įtaką daro Rusijos Stačiatikių, o ne graikų, Bažnyčia, todėl dera pažvelgti į rusų kalbos ypatumus nusakant paveikslų kūrimo procesą. Žodis *писать* kildinamas iš slavų prokalbės žodžio *пѣсати*, iš kurio vėliau kilo senovės slavų *пѣсати* ir transformavosi į dabartinį. Pats žodis *писать* dailėje apibrėžia kūrinio sukūrimo techniką. Iš *писать* kyla žodis *живопись* (liet. tapyba), kuris apibrėžia paveikslų kūrimo procesą, kai ant drobės ar kito paviršiaus tepami skysti dažai³³. Vienas iš ikonų tapymo tikslų yra paversti lentą ontologinių simbolių siena, nes ir pati ikonų tapymo tradicija kildinama iš proceso, vadinamo *стенопись*³⁴, t. y. freskų tapymo. Kalbant apie paveikslų tapymą, rusų kalboje sakoma *писать картину* (liet. tapyti paveikslą). Kalbant apie ikoną taip pat vartojamas žodis *писать*, iš čia kyla sąvoka *иконопись* (liet. ikonografija, arba ikonų tapyba). Pats rusų kalbos žodžio *писать* vertimas, kaip minėta, priklauso nuo konteksto: kai kalbama apie paveikslus, jis į lietuvių kalbą verčiamas žodžiu *tapyti*, o kalbant apie tekstų kūrimą – *rašyti*. Panašu, kad asmenys, įvedę į lietuvių kalbą sąvoką *ikonų rašymas*, neatkreipė dėmesio į vertimo subtilybes.

Nepaisant kalbinių vertimo ypatumų, galima prikurti begalę visokių keistų teologijos vingrybių. Teigiantiems, kad ikonos yra rašomos, kaip pavyzdį galima pateikti šį sakinį: „Десятки икон кисти И. Михайлова украшают многие старообрядческие храмы в Литве“³⁵. Jis galėtų būti verčiamas taip: „Dešimtys I. Michailovo ikonų plaštakų puošia daugelį Lietuvos sentikių bažnyčių“. Tuomet čia būtų galima kurti įvairių teologinių išvalgų apie tai, kad ikonos yra tarsi Dievo rankos ar pan. Tačiau gerai mokančiam rusų kalbą aišku, kad sakinyje kalbama apie teptukus, nes rusiškas žodis *кисть*, priklausomai nuo konteksto, gali būti verčiamas kaip *teptukas*, *plaštaka* arba *kekė*.

Panašų sakinį, kuriame rašymas neturi nieko bendra su tekstų kūrimu, galima aptikti ir lietuvių kalboje, pvz., „O. Bagdonienės margučių *raštas* smulkesnis, spalvos ramios, O. Padgurskienė mėgsta ryškias spalvas, stambesnę *raštą*“ [kursyvas autorius]³⁶. Čia labai svarbi sąvokos *raštas* reikšmė. Kalbant apie margučių marginimą ir juos puošiančius raštus, omenyje turimas ne raidžių rašymas, bet kalbama apie nupieštus, išraižytus ar kitokia technika ant jų išpaustus ornamentus. Netikslus vertimas gali sukurti įspūdį, kad ant margučių kas nors užrašyta (raidės, skaičiai, žodžiai),

³³ Есения Павлоцки, „Писать или рисовать картину — как правильно?“, *Аргументы и факты*, paskelbta 2017 m. balandžio 23 d., https://aif.ru/society/education/pisat_ili_risovat_kartinu_kak_pravilno.

³⁴ Димитрий Усольцев, „О „Иконостасе“ священника П. Флоренского“, *Труды Саратовской православной духовной семинарии* 6 (2012), 293.

³⁵ Поташенко, „Вильнюска́я школа старообрядческой иконописи“, 321.

³⁶ Rūta Stankuvienė, „Šiaulių „Aušros“ muziejaus etnografijos skyrius: pavasario ciklo parodų organizavimo tendencijos“, *Gimtasis kraštas* 2 (2009), 84.

tačiau tai tebus klaidinga sąvokos interpretacija. Galima teigti, kad taip atsitiko ir su ikonų rašymo sąvoka: klaidingas vertimas kuria klaidingą teologinę idėją, dėl kurios atsiranda naujas mokymas.

Pirmoji žodžio *ikonografija* dalis yra žodis εικόν, kuris, kaip minėta, į lietuvių kalbą verčiamas kaip *atvaizdas*. Pats žodis *atvaizdas* suponuoja, kad jis yra regimas, o ne skaitomas. Rytų Bažnyčios ikonografai ikoną laiko atvaizdu ir suvokia ją kaip linijas, apibrėžiančias matymą, o ikonografiją – kaip tapybą, vedančią žmogų toliau nei juslinis spalvų suvokimas. Tokiame kontekste laikoma, kad ikonos paskirtis – perkelti sąmonę į dvasinį pasaulį, todėl ikonografijoje įtvirtinami dangiškieji vaizdiniai³⁷. Svarbu paminėti, kad čia kalbama apie atvaizdą, būdingą paveikslams, o ne rašytiniams simboliams.

Įdomu, kad XIX a. pab. – XX a. pr. prasidėjus masinei ikonų spaudai, buvo diskutuojama dėl tokių ikonų autentiškumo. Tuomet nuspręsta, kad tikintiesiems svarbi ne ikonos kokybė, padauginimo būdas ar ją pagaminęs meistras, bet tai, koks šventasis ikonoje vaizduojamas³⁸. Ikona buvo suprantama ne kaip portretas, bet kaip būsimo dvasinio žmogaus provaizdis, simbolinis žmogaus atvaizdas³⁹, todėl nėra skirtumo, koks jos sukūrimo būdas, ji vis tiek išlieka ikona. Nors toks požiūris kyla iš liaudies pamaldumo, jis taip pat nepagrindžia sąvokos „ikonų rašymas“ ir iš esmės rodo, kad ikona yra sakrali pati savaime, nepriklausomai nuo jos sukūrimo būdo.

Įdomu ir tai, kad lyginant Katalikų Bažnyčios religinę tapybą ir Rytų Bažnyčios ikonografiją paprastai pažymima, jog šių dviejų Bažnyčių požiūris į religinius atvaizdus ir jų kūrimą skiriasi. Visų pirma jų tikslas yra skirtingas: ikonos skirtos maldai, o katalikiškais religiniais paveikslais iliustruojamos religinės temos. Kitas skirtumas – jų tapybos technika ir pobūdis: ikonos tapomos pagal griežtą kanoną, o religiniai katalikų paveikslai priklauso nuo autoriaus fantazijos ir laikmečio tapybos ypatumų⁴⁰. Vis dėlto nė viename iš nagrinėtų šaltinių nebuvo pabrėžta, kad Rytų Bažnyčios ikonos būtų rašomos, o katalikiški paveikslai tapomi. Jeigu toks skirtumas iš tiesų egzistuotų, jis turėtų būti akcentuojamas kaip tikrai didelė ar net esminė požiūrio skirtybė. Tiesa, svarbu paminėti, kad tyrimo metu buvo rastas vienas atvejis, kai Stačiatikių Bažnyčios tinklalapyje paminėtas ikonų rašymas, tačiau net ir tokiame kontekste apie ikoną kalbama kaip apie tapytą paveikslą: „Ikonos rašymas nuo pat pradžių, nuo

³⁷ Усолицев, „О „Иконостасе“ священника“, 290–291.

³⁸ Birutė Giraitytė, „Stačiatikių ikonos Vilniaus mieste XIX a. II pusėje – XX a. pradžioje“, *Kultūros paminklai* 20 (2016), 146.

³⁹ Евгений Трубецкой, *Умозрение в красках. Три очерка о русской иконе* (Paris: Ymca-press, 1965), 23.

⁴⁰ Марина Горожанина, „Православная и католическая иконография: в свете диалога культур Востока и Запада“, *Историческая и социально-образовательная мысль* 5 (11) (2019), 18, doi:10.17748/2075-9908-2019-11-5-15-24.

pirmo eskizo popieriuje, būna lydimas maldos.⁴¹ Vis dėlto dera pažymėti, kad čia apie ikonų rašymą kalbama Lietuvos Stačiatikių Bažnyčios kontekste, tad tokia išimtis įtakos ikonų rašymo-tapybos klausimui nedaro. Tikėtina, kad tiesioginio vertimo metu buvo neatkreiptas dėmesys į skirtingas žodžio *писать* reikšmes. Čia svarbus bendras kontekstas, kuriame apie ikonas kalbama kaip apie tapytus dailės kūrinius, pvz., Rytų krikščionių šventasis Nilas Sinajietis (V a.) rašo: „tegul puikiausio dailininko ranka užpildo šventyklą iš abiejų pusių Senojo ir Naujojo Testamentų atvaizdais, kad tie, kurie nemoka raštingumo ir negali skaityti Dieviškųjų Raštų, žvelgdami į vaizdingus atvaizdus, prisimintų drąsius darbus tų, kurie nuoširdžiai tarnavo Dievui.“⁴² Taigi ikonas galima laikyti Rytų krikščionybės religiniais paveikslais, fizinio kūrimo procesu nesiskiriančiais nuo kitų tapybos kūrinių.

Apibendrinant tyrimą galima teigti, kad įsitikinimas, jog „ikona yra Šventojo Rašto užrašymas vaizdu“⁴³ tėra oksimoronas, tiesiogiai suprastas kai kurių Katalikų Bažnyčios narių, tačiau visiškai nebūdingas Rytų Bažnyčios nariams.

Išvados

1. Tyrimo metu nepavyko aptikti ikonų rašymo apibūdinimo Rytų Bažnyčios kontekste. Tai, kad ikonos yra rašomos, minima tik lietuviškuose šaltiniuose. Mokymas apie ikonų rašymą egzistuoja tik tarp katalikų, besidominčių ikonografija, tačiau neapartiamas akademiniam lygmenyje. Panašu, kad mokslininkams savaime suprantama, jog ikona, kaip ir visi paveikslai, yra tapoma, o ne rašoma.

2. Įsitikinimas, kad ikonos yra rašomos, turėtų būti laikomas ksenotradicija, kuriai patekus į katalikišką terpę buvo sukurtas Rytų Bažnyčiai nebūdingas mokymas. Ksenotradicijos elementas atsiranda todėl, kad mokymas plėtojamas ne ten, kur jis buvo sukurtas. Jei Lietuvos Stačiatikių Bažnyčios nariai apie tai diskutuotų, o katalikai ne, tuomet apie ksenotradiciją nebūtų svarstoma – tokiu atveju derėtų kalbėti apie iškreiptą tradiciją, tačiau šį Rytų Bažnyčios teologinei minčiai priskiriamą įsitikinimą skelbia katalikai, jiems šis mokymas yra svetimas ir dar neteisingai suprastas. Išlara apie ikonų rašymą tiesiog tiražuojama į ją visiškai nesigilinant, taip dėl kitos kultūros nepažinimo ir kitoniškumo vyksta menamos teologinės minties sklaida.

3. Labiausiai tikėtina, kad sąvoka „ikonų rašymas“ atsirado dėl tiesioginio rusų kalbos žodžio *писать* vertimo, kuris, pagal kontekstą, gali reikšti rašymą (kalbant apie

⁴¹ „Vilniaus Dievo Motinos ėmimo į dangų katedroje atidaroma ikonų tapybos mokyklos studentų darbų paroda“, *Виленско-литовская епархия*, paskelbta 2022 m. liepos 1 d., <https://www.orthodoxy.lt/novosti/3795-vilniaus-dievo-motinos-mimo-dang-katedroje-atidaroma-ikon-tapybos-mokyklos-student-darb-paroda>.

⁴² Филатов, *Краткий иконописный иллюстрированный словарь*, 75.

⁴³ Saulė Pinkevičienė, „Raimondas Navakauskas: „Ikona yra sakinyš ir taškas“, *Alytaus naujienos*, paskelbta 2022 m. balandžio 21 d., <https://www.alytausnaujienos.lt/rai-mon-das-na-va-kaus-kas-ikona-yra-sa-ki-nys-ir-tas-kas>.

tekstus) ir tapymą (kalbant apie paveikslų kūrimą). Netikslus vertimas sukūrė liaudies teologiją, kuri laikoma autentiška Rytų Bažnyčios pozicija. Teiginys, kad ikonos yra rašomos, neatitinka realybės. Nepaisant gražios ir mistifikuotos poetinės-teologinės prasmės, tai tėra tiesioginio vertimo iš rusų kalbos pasekmė. Taigi ikonų rašymo sąvoką galima laikyti vien gražia poetine teologine mintimi, neturinčia atgarsio Rytų krikščionybės mokyme. Galima kelti prielaidą, kad šiuo atveju suveikė rėmimasis autoritetais, nekvestionuojant jų perteikiamo mokymo apie ikonų rašymą.

Lietuvoje toks tyrimas iki šiol nebuvo atliktas, ksenotradicinis mokymas apie ikonų rašymą kritiškai nebuvo nagrinėtas nei mokslinėje, nei populiariojoje literatūroje. Temą toliau galima plėtoti nagrinėjant kitakalbius šaltinius, tiriant, kokius terminus ikonų gamybai nusakyti vartoja užsienio stačiatikių, protestantų ir katalikų ikonografai ar ikonografijos būrelių nariai, atliekant išsamesnius kokybinius ir kiekybinius tyrimus.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

1. *Dailės žodynas*. Vilnius: Vilniaus dailės akademija, 1999.
2. „Darbas vienuoliškajame gyvenime“. Šv. *Jono kontempliatyvosios seserys*. Žiūrėta 2022 m. lapkričio 4 d. <https://www.sv-jono-seserys.org/musu-rankdarbiai#darbas>.
3. Dulskis, Romualdas. „Hesychezmo idėjos šv. Andrejaus Rubliovo kūryboje“. *Logos* 49 (2016): 137–148.
4. Čebatoriūtė, Aušra. „Ikona – žmogaus troškimo matyti Dievą išraiška“. *Bernardinai.lt*. Paskelbta 2020 m. liepos 29 d. <http://www.bernardinai.lt/ikona-zmogaus-troskimo-matyti-dieva-israiska/>.
5. Elwich-Lankelis, Beata. „Ikona muziejaus erdvėje“. *Acta Academiae Artium Vilnensis* 69 (2013): 201–209.
6. Giraitytė, Birutė. „Stačiatikių ikonos Vilniaus mieste XIX a. II pusėje – XX a. pradžioje“. *Kultūros paminklai* 20 (2016): 134–155.
7. Griniuk, Marija. „XIX a. Podolės (Ukraina) regiono ikonų fenomenas ir jų kolekcijos Lietuvoje“. *Liaudies kultūra* 1 (2015): 54–63.
8. Griniuk, Marija ir Rūta Janonienė. „Ukrainos Podolės regiono XIX a. ikonų techniniai ir ikonografiniai ypatumai“. *Soter* 53 (81) (2015): 69–80.
9. Indriulaitis, Aleksandaras ir Vitalijus Mockus. „Ikona“. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Žiūrėta 2023 m. rugsėjo 4 d. <https://www.vle.lt/straipsnis/ikona/>.
10. „Kaip gimsta ikona“. *Gyventi su džiaugsmu*. Paskelbta 2014 m. vasario 26 d. <https://rupsys.wordpress.com/2014/02/26/kaip-gimsta-ikona/>.
11. Klimenka, Gabrielius Edvinas. „Vakarų krikščionių požiūris į Rytų kovos menus: negatyvaus požiūrio problematika“. *Soter* 79 (107) (2021): 5–19. doi:10.7220/2335-8785.79(107).1.
12. Lowell, Mary. „Is „Write“ Wrong?: A Discussion of Iconology Lingo“. *Orthodox Arts Journal*. Paskelbta 2013 m. gruodžio 26 d. <https://orthodoxartsjournal.org/is-write-wrong-a-discussion-of-iconology-lingo-2/>.
13. Panavaitė, Dalia. „Lukiškių Dievo Motinos ikonos technologiniai tyrimai“. *Acta Academiae Artium Vilnensis* 69 (2013): 95–116.
14. „Pašvestojo gyvenimo ikonos viešnage Paštuvoje“. *Paštuvos Basųjų karmeličių vienuolynas*. Žiūrėta 2023 m. spalio 4 d. <http://www.karmelites.lt/aktualijos/46-pasvestojo-gyvenimo-ikonos-viesnage-pastuvoje>.
15. Petrovs, Vladimirs. „Fra Andželiko „Mergelės Marijos karūnavimas“. *Magnificat.lt*. Paskelbta 2010 m. rugpjūčio 1 d. <https://www.magnificat.lt/fra-andzeliko-mergeles-marijos-karunavimas/>.

16. Pinkevičienė, Saulė. „Raimondas Navakauskas: „Ikona yra sakinyis ir taškas“. *Alytaus naujienos*. Paskelbta 2022 m. balandžio 21 d. <https://www.alytausnaujienos.lt/raimon-das-na-va-kauskas-iko-na-yra-sa-ki-nys-ir-tas-kas>.
17. Prakapatė, Rūta ir Milda Paulikaitė. „Vaizdo ontologiniai būviai. Ikona kaip tikrovės steigimas“. *Soter* 61 (89) (2017): 23–40.
18. Rachlevičiūtė, Ramutė. „Ikonografija“. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Žiūrėta 2023 m. rugsėjo 4 d. <https://www.vle.lt/straipsnis/ikonografija/>.
19. *Raimondas Navakauskas*. Žiūrėta 2022 m. spalio 30 d. <http://navakauskas.com>.
20. Razmutė, Sigita. „Ikonos – galimybė giliau pažinti Dievą“. *Pajūrio naujienos*. Paskelbta 2020 m. rugpjūčio 14 d. <https://www.pajurionaujienos.com/?sid=20421&act=exp>.
21. Stankuvienė, Rūta. „Šiaulių „Aušros“ muziejaus etnografijos skyrius: pavasario ciklo parodų organizavimo tendencijos“. *Gimtasis kraštas* 2 (2009): 83–92.
22. Tarandaitė, Dalia. „Baltijos šalių sentikių kultūra: ikonos, knygos, bažnytinio giedojimo tradicija“. *Lietuvos dailės muziejaus metraštis* 9 (2007): 209–224.
23. Тарасов, Олег. „Сакральные мотивы в экспозиции икон“. *Вестник культурологии* 2 (2005): 120–125.
24. „Vilniaus Dievo Motinos ėmimo į dangų katedroje atidaroma ikonų tapybos mokyklos studentų darbų paroda“. *Виленско-литовская епархия*. Paskelbta 2022 m. liepos 1 d. <https://www.orthodoxy.lt/novosti/3795-vilniaus-dievo-motinos-mimo-dang-katedroje-atidaroma-ikon-tapybos-mokyklos-student-darb-paroda>.
25. Vorobej, Teresa. „Langas į Dievo pasaulį. Ikonoterapija pranciškonų vienuolyne – nuolankumo pamoka“. *L24.lt*. Paskelbta 2018 m. sausio 1 d. <http://l24.lt/lt/religija/item/224579-langas-i-dievo-pasauli-ikonoterapija-pranciskonu-vienulyne-nuolankumo-pamoka>.
26. Беловинский, Леонид. *Иллюстрированный энциклопедический историко-бытовой словарь русского народа. XVIII – начало XX в.* Москва: Эксмо, 2007.
27. Горожанина, Марина. „Православная и католическая иконография: в свете диалога культур Востока и Запада“. *Историческая и социально-образовательная мысль* 5 (11) (2019): 15–24. doi:10.17748/2075-9908-2019-11-5-15-24.
28. Граймс, Дэвид Роберт. *Неразумная обезьяна. Почему мы верим в дезинформацию, теорию заговоров и пропаганду*. Москва: АСТ, 2022.
29. Некрасова-Каратеева, Ольга. „Шитые иконы В. Б. Казариной: подвиг веры и труда“. *Вестник Санкт-Петербургского университета. Искусствоведение* 3(10) (2020): 518–535. Doi:10.21638/spbu15.2020.309.
30. Павлоцки, Есения. „Писать или рисовать картину — как правильно?“ *Аргументы и факты*. Paskelbta 2017 m. balandžio 23 d. https://aif.ru/society/education/pisat_ili_risovat_kartinu_kak_pravilno.
31. Поташенко, Григорий. „Вильнюсская школа старообрядческой иконописи: Иван Михайлов и его ученики“. *Slavistika Vilnensis* 62 (2017): 321–348. doi:10.15388/SlavViln.2017.62.11689.
32. Трубецкой, Евгений. *Умозрение в красках. Три очерка о русской иконе*. Paris: Ymca-press, 1965.
33. Усольцев, Димитрий. „О „Иконостасе“ священника П. Флоренского“. *Труды Саратовской православной духовной семинарии* 6 (2012): 288–294.
34. Филатов, Виктор. *Краткий иконописный иллюстрированный словарь*. Москва: Просвещение, 1996.
35. Яковук, Ольга. „Образ святого Благоверного Великого князя Александра Невского (вышивка бисером по холсту) из собрания Нижегородского государственного историко-архитектурного музея-заповедника“. *Культурологический журнал* 4(42) (2020): 6. doi:10.34685/Н1.2020.13.59.001.

Gabrielius Edvinas KLIMENKA
Vytautas Magnus University, Lithuania

ICONOGRAPHIC XENOTRADITION IN CATHOLICISM: ARE ICONS WRITTEN OR PAINTED?

S u m m a r y

In Catholic iconography groups and practitioners, it is argued that icons are not painted but written. This kind of belief gives rise to strange theological inspirations that are presented as the theology of the Eastern Church, but are in fact a misunderstood tradition or a new word that has no resonance in the context of the Eastern Church. Elements of another system, incorporated into a religious system, without being part of that tradition, quite quickly take on strange forms which, without thorough investigation, are circulated among the promoters of the new religious elements. The study has shown that there is no belief in the teaching of the Eastern Church that the creation of icons is linked to writing, a belief shared only by Catholics interested in the spirituality that accompanies iconography. This belief is most likely due to the literal translation of the Russian term *нужа*, which refers to both painting and writing.

KEYWORDS: iconography, mistranslation, icons are written, translation errors in theology, xenotradition.

Gabrielius Edvinas KLIMENKA – teologijos mokslų daktaras (Vytauto Didžiojo universitetas, Katalikų teologijos fakultetas). Mokslinių tyrimų sritys: pseudomokslai, urbanistiniai mitai, krikščionybė ir ezoterika, kristologija, pasirengimas ekstremalioms situacijoms. El. paštas klimenka.gabrielius@gmail.com.

Gabrielius Edvinas KLIMENKA – Doctor of Theology (Vytautas Magnus University, Faculty of Catholic Theology, Lithuania). Research interests: pseudoscience, urban myths, Christianity and esotericism, Christology, Disasters preparednes. E-mail klimenka.gabrielius@gmail.com.